

Jasna Vince

ZAPAŽANJA O PRIJEDLOZIMA MEŽDU I IZMEŽDU

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
UDK 811.163.42'367.633(038)

Rad se temelji na građi za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* koji se izrađuje u Staroslavenskom institutu u Zagrebu. Glavni mu je cilj prikazati sintaktičku i semantičku raznolikost prijedložnih izraza u kojima nastupa prijedlog *meždu* ('među').

Ključne riječi: prijedlog *meždu*, hrvatskoglagoljski tekstovi, instrumental, akuzativ, prostorno značenje, odnosno značenje, vremensko značenje

I.

Za izricanje prostornih¹, a onda i vremenskih i apstraktnijih, izvedenih značenja služe među ostalim i prijedložni izrazi. „Ali da bi se točno identificirao koji prijedlog, potrebno ga je povezati s općim značenjem padeža (tj. sa značenjem koje se iščitava iz padežnoga morfema), zatim je potrebno odrediti individualno značenje prijedloga (npr. osnovno je značenje prijedloga *od* 'udaljavanje, odvajanje') te semantiku upravne i zavisne riječi koje prijedlog povezuje i tek se tada dobije puno i pravo značenje nekog prijedloga.“ (Matas Ivanković 2014: 10).

Osim prema značenjima prijedlozi se razlikuju prema postanju (prvotni i izvedeni), prema padežu ili padežima kojima upravljaju, prema položaju u prijedložnom izrazu (prijedlozi u užem smislu i posljelozni), te prema sintaktičkim ulogama u kojima ti prijedložni izrazi nastupaju (usp. Vince 2010: 794).

¹ „Pritom je prva sastavnica značenja (kretanje) tipično izražena padežom, a drugu (vrstu prostornoga odnosa) donosi prijedlog.“ (Vince 2010: 798). Osnovnu shemu prostornih značenja prema Mel'čuk 1986: 72-73, s podacima o vrstama kretanja i prostornih odnosa vidi u Vince 2010: 797.

Među prijedloge koji u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku traže dopunu u instrumentalu ili akuzativu uz *nad*, *pod*, *pręd* i *za* pripada i prijedlog *meždu*² ('među'). Iz brojnih načina bilježenja toga prijedloga: *meždû*, *meždu*, *mejû*, *meju*, *meû*, *měû*, *meu*, *mej* i *mei* razabiru se glasovni likovi *meždu* i *meju* te apokopirano *mej*. Prvi je naslijeđen iz starocrkvenoslavenskoga jezika, a druga dva plod su čakavskoga utjecaja.

Valja naglasiti da se o prijedlogu *meždu* u starocrkvenoslavenskom jeziku i u njegovim kasnijim redakcijama malo pisalo.³ Tako je, primjerice, u iscrpnom radu Stanislava Herodesa o prijedlozima u staroslavenskom jeziku (Gerodes 1963) prijedlogu *meždu* posvećeno tek nekoliko redaka u sklopu ostalih drugotnih prijedloga, a u mnogim gramatikama toga jezika niti toliko. Dostojno je mjesto, međutim, taj prijedlog dobio u Večerka (1993). Iscrpnu obradu donosi i *Slovník jazyka staroslověnského* (1973: 200-201). O prijedlogu *meždu* u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku govori se u Vince (2010: 808-809), a u Gadžijeva et al. (2014: 276) oprimjeruju se ukratko njegove najvažnije uloge.

Kao i većini prijedloga i prijedlogu *meždu* osnovno je značenje prostorno. Pritom je značenjska komponenta mjesta – 'gdje' (uz instrumental) kao prototipna češća od komponente cilja – 'kamo' (uz akuzativ).

Za razliku od lokativnih prijedložnih izraza *na* + L (1) i *v* + L (2) kod kojih se promatrani objekt i lokalizator dodiruju, pa se stoga ti prijedlozi nazivaju kontaktnima ili inkluzivnima a lokativ lokacionim padežom, prijedložnim izrazima s instrumentalom – orijentacionim padežom (Ivić 1983: 209): *nad* + I, *pod* + I, *pręd* + I, *za* + I i *meždu* + I svojstvena je distaktnost (Pranjkić 1993: 23) ili ekskluzivnost (Večerka 1993: 285). Ekskluzivni prijedlozi izvješćuju o položaju objekta prema lokalizatoru, ali bez izravnoga dodira.⁴ Distaktni su i prijedlozi u izrazima: *nad*, *pod*, *pręd*, *za* i *meždu* s akuzativom u označavanju cilja, dok su *v* i *na* s ciljnim akuzativom kontaktni (3) i (4):

² Budući da mu dopuna može biti u instrumentalu i u akuzativu, sinkretizam tih dvaju padeža u određenim slučajevima (primjerice, u imenica muškoga roda s *o*-osnovom u množini, a katkad i u imenica s *a*-osnovom i *ja*-osnovom u jednini) može otežati raščlambu teksta. U većini slučajeva ipak je jasno o kojem je padežu riječ – u (1') i (3') o akuzativu, a u (2') i (4') o instrumentalu:

(1') *ot togo d'ne priěť budi mejû bratiû* (RegBen 39a)

(2') *ako li potomъ mejû bratiû krotakъ i poslušanjъ ne bude* (RegBen 46b)

(3') *az' šlu vi êk(o) ov'ce meû vl'ki* (CBĀ 38r)

(4') *êko lukъ svět'leči se meû oblaki sl(a)ve* (BrN₂ 370d).

³ Većina gramatika suvremenoga hrvatskoga jezika, primjerice Floruschütz 1916., Brabec et al. 1952., Barić et al. 1979., Raguž 1997., Silić – Pranjkić 2005. opisuje prijedlog *među* paralelno s ostalim prijedlozima s istom rekcijom, osvrćući se istodobno i na njegova značenja. U *Akademijinu rječniku* obradio ga je urednik Tomo Maretić.

⁴ Kod prijedloga *pod* ekskluzivnost manje dolazi do izražaja jer prirodni zakoni (djelovanje sile teže) priječe ostvarenje pune razdaljine između predmeta i lokalizatora na okomitoj osi.

- (1) *estʹ ubo b(og)ʹ sude imʹ na z(e)mli* (BrAc 13c)
- (2) *nikiže pr(o)r(o)kʹ priētʹ estʹ v otčʹstvě svoemʹ* (MVat₄ 46b)
- (3) *položi i na oltarʹ* (BrVO 437a)
- (4) *vъzvraču se v domʹ moi* (MVat₄ 45a).

Pokazat će se da je prijedlog *meždu* u posebnu položaju jer se unatoč načelnoj pripadnosti svojoj matičnoj skupini pojavljuje i u okolinama u kojima se očekuje prijedlog v (Večerka 1993: 287, Vince 2010: 808, Matovac 2013: 238, n. 377).

II.

Dok ostali prijedlozi s instrumentalom i akuzativom: *nad*, *pod*, *prěd* i *za* u tipičnoj prostornoj ulozi (s instrumentalom) ocrtavaju položaj nepomičnoga ili pomičnoga objekta prema jednomu lokalizatoru – na okomitoj osi, kao prijedlozi *nad* (5) i *pod* (6), odnosno na vodoravnoj u smjeru naprijed-natrag, kao prijedlozi *prěd* (7) i *za* (8) – prijedlog *meždu* obično izriče mjesto što ga objekt zauzima među dvama lokalizatorima (9):

- (5) *ěko orʹlb izvode lětati ptěnʹce svoe i nadʹ nimi lětaetʹ* (BrAc 37c)
- (6) *asʹpidʹ podʹ ustnami ihʹ* (BrAc 33b)
- (7) *ta prědidetʹ prěd nimʹ* (MVat₄ 192b)
- (8) *a petrʹ izʹ daleka za nimʹ ide* (CPar 249v)
- (9) *meždû kripitoû i oltaremʹ plakahu se erěi* (BrVO 156a) ~ *meju* (BrVat₅ 75c) ~ *meû* (BrN₂ 74b).

Takav je i odnos prijedlogâ *nad*, *pod*, *prěd* i *za* s akuzativom prema prijedlogu *meždu* uz akuzativ (značenje cilja):

- (10) *nadʹkloni se nadʹ otročičʹ* (MVat₄ 58d)
- (11) *nine vniděte podʹ kameniě* (BrVO 18b)
- (12) *da vъvedut se prěda nʹ* (BrVO 437a)
- (13) *ne mozi zrěti za se* (BrVO 144b)
- (14) *vnide že meždû plʹkʹ eûp(a)tʹski i meždû plʹkʹ iz(drai)lʹski* (BrVO 197a).

Objekt smješten među lokalizatorima ocrtava posljednji, osmi tip među nabrojanim prostornim odnosima: *In-*, *Super-*, *Sub-*, *Ad-*, *Post-*, *Ante-*, *Apud-*, *Inter-*, tj. „between two (or among many) objects“ (Mel’čuk 1986: 73).

Dva lokalizatora među kojima je objekt smješten ili se kreće (*meždu* + I) ili prema kojima je usmjeren (*meždu* + A) mogu biti:

– članovi para⁵

⁵ Parova može biti i više, kao u spomenutom primjeru. Riječ je o distributivnoj dvojini; usp. Vince 2011.

(15) *meû rukama i iměhu* (RegBen 11a)

– dva istovrsna predmeta

(16) *i sь sto (!) meždû gorama osěnaûcima* (BrVO 460d)

(17) *i nego raz'pnut' mëû dvěma razboinikoma* (CPet 216v)

(18) *položi û meû dve stene* (CŽg 70v)

– dva različita predmeta (najbrojnija skupina primjera):

(19) *eže est' meždû elimom' i meždû sinoû* (MVat₄ 69b) ~ *meždû elimomъ i sin'noû* (MRoč 58a).

(20) *ta prohoždaše meždû samarieû i galilěeû* (MVat₄ 144c)

(21) *drugi del' lûdi bude meû nebom' i zemlû na aeri* (RegBen 66r)

(22) *položiši stěnu želěznu meû toboû i meû gradomъ* (BrVO 435b).

U prva dva slučaja za oznaku lokalizatora obično se rabi dvojina,⁶ a u trećem se gramatički broj svake od strana odabire prema broju jedinki koje je sačinjavaju. Pragmatički razlozi uvjetuju prevagu jednine, ali to može biti i množina i dvojina, kao i različite kombinacije gramatičkih brojeva.⁷

Obavijest o dvostrukom lokalizatoru osnažena je oblicima broja *dva* (17), (18) i (fakultativnim) udvajanjem samoga prijedloga⁸ (14), (19). Primjer (22) ocrta dobro znanu pojavu – instrumental uz glagole „smještanja“ koji u hrvatskom crkvenoslavenskom mnogo češće nego u suvremenom hrvatskom jeziku stoji na mjestu mogućega akuzativa (18).⁹

U inačicama istoga teksta možemo pratiti sintaktičke obrate koji „konkuriraju“ prijedlogu *među* s instrumentalom. Među njima su *ot* + G i akuzativ izravnoga objekta:

(23) *da budut' světila na tvr'di prosvěćati z(e)mlû i razlučati meždû d(')nem' i meždû nočiû ... razlučati svět' ot tmi* (BrVO 126d) ~ *razlučât' d(b)n' i nočb ... i razlučât' sv(ě)tb ot tmi* (BrVat₅ 63cd).

Iz toga primjera razabire se značenje koje više nije puko postavljanje granice među predmetima kao u (22), nego i razlučivanje, koje se dalje može razviti u odlučivanje, a zatim i u živo prosuđivanje. O svemu tome svjedoče i glagoli *razlučati*, *razlučiti*, *suditi*:

⁶ Zamislivi su i slučajevi s jedninom, uz attribute koji razlikuju jedan lokalizator od drugoga (kao u hrvatskom *među lijevim i desnim dlanom*, *među gornju i donju plahtu* i sl. Takvi primjeri, izjednačeni s trećom inačicom, u promatranoj građi nisu pronađeni.

⁷ Više je takvih potvrda za lokalizatore koji su izgubili prostorno obilježje, pa se rabe u apstraktnijem značenju odnosa (v. niže).

⁸ Druga je „strategija“ suvremenomu jeziku nepoznata.

⁹ To vrijedi i za ostale prijedloge s akuzativom i instrumentalom (Vince 2010: 806), kao i za one koji se osim s akuzativom povezuju s lokativom (Vince 2010: 801).

- (24) *vraždu položû meždû toboû i ženoû i meždû porodom' tvoim' i ženskim'* (BrVO 131a)
- (25) *sudite meû mnoû i vinogradom moimь* (BrBar 80c)
- (26) *sudi mei manu i meû sini č(lovč)skimi* (CAc 74r)
- (27) *da razlučite meždû mnoû i toboû* (BrVO 463c)
- (28) *budet' znamenie zavěta moego meždû mnoû i meždû z(e)mleû* (BrVO 138a) ~ *mejû* (BrVat₅ 67b) ~ *meû* (BrPm 67b)
- (29) *se est' znamenie zavěta iže azь polagaû meždû mnoû i vami i meždû vsьkoû dušeû živučeû* (BrVO 176c)
- (30) *i postavlû zavět' moi s toboû meždû mnoû i toboû i meždû sěmenom' tvoim' po tebě* (BrVO 142a).

Razdvajanje lokalizatora prerasta dakle u uspostavljanje odnosa među njima. Iako je suprotstavljanje po svojoj naravi prototipno negativno, ono može biti lišeno bilo kakve emotivne obojenosti ili se čak premetnuti u svoju suprotnost i postati spojnicom među „strankama“. Navedenim je primjerima stoga svojstven pretežan udio živih „lokalizatora“¹⁰, dok u onima iz (14) – (22) u ulozi lokalizatora pretežu imenice sa samoga dna „ljestvice obosobljenosti“ – nazivi lokaliteta, zemljopisni pojmovi, i slično. Živa bića – ne samo utopljena u mnoštvo, kao u (14) – nastupaju tamo kao pravi lokalizatori: *razbojnik* (17), *ti* (22). Nasuprot tomu, tu i neživi referenti: *vinograd* (25), *zemlja* (28) i sl. često metaforički stoje za živo. Rjeđi su slučajevi s neživim objektima i lokalizatorima, kao u (23).

Uzajamni odnos među dvjema osobama može se izreći pomoću prijedloga *meždu* i instrumentala povratne zamjenice. Izraz *meždu soboû* najčešće se rabi distributivno:

- (31) *lûbite se meždû soboû* (BrVO 286b)
- (32) *i b(i)si besěduûčema ima i stezaûčema se ima meždû soboû* (MVat₄ 41d)
- (33) *i oče gov(o)rahu meř sobu* (CBč 39v).

Osobe mogu biti pasivni sudionici događaja:

- (34) *razlučite e meû soboû ... razlučet' zalie od srědi pravdnih* (RegBen 70r)

III.

Pogledajmo sada primjere (u konkretnom prostornom i prenesenom značenju) u kojima se prijedlog *meždu* ne pojavljuje uz dvostruki lokalizator. Oni se ostvaruju u nekoliko oblika. Prvi je oblik – predmet¹¹ među više lokalizatora. I tu je akuzativ¹² znatno rjeđi od instrumentala. U primjeru (36) akuzativ i instrumental rabe se paralelno, razlikujući dinamičku i statičku crtu značenja:

- (35) *mejû grobi muč(e)ničskimi daěše se* (BrLab₁ 157a)

¹⁰ Izraz „lokalizator“ u navodnicima je jer tu zapravo više i nije riječ o smještaju, nego o odnosu.

¹¹ On ne mora nužno biti jediničan; usp. (36) i (42).

¹² Vidi (1') u bilj. 2.

- (36) *vbčteni sutъ meždû s(i)ni b(o)žie i meždû s(ve)timi žrěbъ ihъ estъ* (BrVO 371b) ~ *v s(i)ni b(o)žie ... meždû s(ve)timi* (MVat₄ 237d)
- (37) *běh' kako č(lově)kъ bez' pomoči meû mrtvimi ~ v mr'tvihъ* (PsLob 58r)
- (38) *meû dětmi ženъ ne vsta veči iv(a)na h(rъst)it(e)la* (BrN₂ 434d) ~ *v mr'tvihъ v detěhъ* (BrBar 357c)
- (39) *meû kimi běše m(a)riě magdalěna* (CPar 246r) ~ *v nihže bě* (MVat₄ 77a)
- (40) *i tudie ·ā· (= 1) meû nimi vragomъ naučen' r(e)če* (CBč 39v)
- (41) *ako li ki meû imi skroz' svoû hitrostъ zgizda se* (RegBen 37b)
- (42) *viděše bo někie svoe meždû mnogimi tuždimi* (BrVO 214a).

Skup jedinki u ulozu lokalizatora lako je percipirati kao cjelinu. O tome svjedoče inačice s prijedlogom *v* – s akuzativom: *v s(i)ni b(o)žie* i s lokativom: *v mr'tvihъ, v detěhъ, v nihže*.¹³ Takvoj množini (*meždû* + A mn. i *meždû* + I mn.) nalik je i primjer s *meždû* i zbirnom imenicom u jednini¹⁴:

- (43) *kako roža meû trniem'* (CPar 146r).

Susrećemo se nadalje s prijedlogom *meždû* ispred jedninskoga oblika imenice koja nije zbirna, ali imenuje zemljopisni pojam ili toponim:¹⁵

- (44) *v čast' vične d(ě)ve rodit(e)lnice m(a)rie niedna nigdare meû gradomъ biše cr(ě)k(a)v' sьzidana* (CPar 168r)
- (45) *vist(i)nu mar'tinъ v' sabrai panonъ v grad(')cě rožděň bě na meždû italieû pitěň bě* (BrLab₁ 151b).

Prijedlog *meždû* s instrumentalom jednine služi i za izricanje vremena unutar kojega se što zbiva (46), (47), a s pokaznim zamjenicama postaje frazem – (48), (49):

- (46) *meû ok't(a)voû epifanie činimo tajе čin* (MNov 18b)
- (47) *profaciû dr'žimo ot križa meĵû profacieû prikladaûće* (MNov 78c) ~ *vb srědě* (MVat₄ 77c).
- (48) *i meû tēm' bivši k(a)ko godini ednoi* (CPar 257r) ~ *mimošbđši* (MVat₄ 85a)
- (49) *meždû že sim' molahu i uč(e)nici ego g(lago)lûče* (MVat₄ 50c) ~ *i meĵu simi* (MNov 52c) ~ *i meĵû timъ* (MHrv 48c).

Uz prijedlog *meždû* moguć je i akuzativ, kao i nesklonjiv izraz:

- (50) *i prišadъ k s(ve)tomu karpoforu erěû v petoe vladanie meû malo m(ě)s(e)ci vsěhъ b(o)žstv(e)nihъ knigъ ispl'ni se* (BrN₂ 495d)
- (51) *ěže meû ·b̄· (= 2) dni prestavi se kъ g(ospode)vě* (BrN₂ 415a).

¹³ U suvremenom hrvatskom jeziku takva je uporaba vrlo sužena: *Vježba kao da je u marincima! – Bartoli se sprema kao da ide u marince!* Prijedlog *među* je običniji.

¹⁴ Usp. i primjere (1') i (2') iz bilj. 2. Takva je uporaba prijedloga *među* u suvremenom jeziku sasvim obična.

¹⁵ Takvo što u suvremenom jeziku nije moguće. Prijevod bi glasio: *unutar grada, unutar Italije* ili *u gradu, u Italiji*; usp. latinske paralele naših tekstova: *intra urbem, intra Italiam*.

(52) *i tako meû vse žit'e ee bē let' ·ī̄ (= 50) i ·ģ̄ (= 4)* (CPet 244v).

Navedimo na kraju i podatak da je broj 24 na jednom mjestu neobično izražen uz pomoć prijedloga *meždu* s instrumentalom dvojine:

(53) *v četvrti meždû desetma edinoga na desete m(ě)s(e)c'ma* (BrVO 460c).

IV.

Postanje prijedloga *meždu* jasno je: to je lokativ dvojine imenice *mežda*. U građi za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* (u brevijarima) potvrđen je lokativ te imenice: *na meji* (BrPm 270d) ~ *na mei* (BrN₂ 488b). Od istoga su korijena još neke grafički i glasovno raznoliko ostvarene riječi. Među njima su tri imenice srednjega roda *jo*-sklonidbe, te particip:

meždudolie (lat. *intervallum*) – I jd. *meždûdoliem'* (BrVO 76c) ~ *meûdoliemь* (BrVat₅ 46c);

mežduramie (lat. *posteriora dorsi*) – N dv. *meždurami* (PsLob 42v) ~ *mejûramě* (PsPar 39r) ~ *meûrami* (CPar 57v);

meždurěčie (lat. *Mesopotamia*) – L jd. *meždûrěčii* (BrVb₁ 34c);

umeždenь (lat. *limitatus*) – *umeždenь* (BrVat₆ 90a) ~ *umejěнь* (BrN₂ 400c).

Za našu je temu, međutim, najzanimljivija rečenica u kojoj se pojavljuje izvedeni prijedlog *izmeždu* ← *iz + meždu*, s genitivnom rekcijom i ablativnim značenjem:

(54) *b(la)ž(e)n(a)go lodovika s(veti)t(e)la pripročastviemь lûbvoû svršenou goruča obrana iz'meû mnozěhь izvede* (BrN₂ 380b).¹⁶

Sama se po sebi nameće usporedba s mogućim novim prijedlozima s genitivom *iznad*, *ispod*, *ispred* i *iza*, jer prijedlozi *nad*, *pod*, *pred* i *za* s prijedlogom *meždu* osim značenjske komponente ekskluzivnosti dijele i zajedničku (dvojnu) rekciju: instrumentalnu i akuzativnu. Potraga za njima, međutim, nije urodila plodom, što pokazuje veću bliskost hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika suvremenomu ruskomu, nego hrvatskomu jeziku.¹⁷

V.

Sažet ćemo zaključno glavna obilježja prijedlogâ *meždu* (i *izmeždu*) u hrvatskoglajoljskim spomenicima. Prvi se prijedlog povezuje s instrumentalom ili akuzativom izričući ponajprije prostorno značenje, iz kojega su se razvila druga dva: vremensko i odnosno. Lokalizatori među kojima je objekt smješten ili se kreće pojavljuju se u instrumentalu, a oni prema kojima je usmjeren u akuzativu. Iako su za prijedloga *meždu* tipična dva lokalizatora, susrećemo se i sa slučajevima kada je lokalizator jediničan ili ih je

¹⁶ Taj jedini pronađeni primjer u građi za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* navodim i u Vince 2010: 820 i Gadžijeva et al. 2014: 282.

¹⁷ „Zanimljivo je da je broj prijedloga tvorenih s *iz-* u hrvatskome veći nego u ruskomu. U hrvatskome su to *ispod*, *ispred*, *iza*, *između*, *iznad*, dok su u ruskomu to samo *уз-под* i *уз-за* koji i u zapisu čuvaju granicu između tvorbenih dijelova.“ (Matas Ivanković 2014: 314).

više. Najzanimljivija je pojava preklapanja inkluzivnoga prijedloga *v* i ekskluzivnoga *među*, koji svjedoči o dvojakoj naravi prijedloga *među*.

Taj prijedlog izveden iz imenice *mežda* ima tri glasovna lika: *među*, *meju* i *mej*, u pismu ostvarena kao *meždû*, *meždu*, *mejû*, *meju*, *meû*, *měû*, *meu*, *mej* i *mei*. Oblik izvedenoga prijedloga s genitivom u ablativnom značenju: *između* valjalo bi obilježiti zvjezdicom, jer se u građi za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* pojavljuje samo u obliku *izmeju*. To, kao i činjenica da osim navedene potvrde nije pronađena nijedna druga, svjedoči o njegovu kasnom postanju.

KRATICE IZVORA¹⁸

BrAc – <i>Akademijin brevijar</i> , 1384.?	CBč – <i>Zbornik u Berčićevoj zbirci br. 5</i> , 15. st.
BrBar – <i>Baromićev brevijar</i> , 1493.	CPar – <i>Pariški zbornik</i> , 1375.
BrLab ₁ – <i>I. ljubaljanski (beramski) brevijar</i> , kraj 14. st.	CPet – <i>Petrisov zbornik</i> , 1468.
BrN ₂ – <i>II. novljanski brevijar</i> , 1495.	CŽg – <i>Žgombićev zbornik</i> , 16. st.
BrPm – <i>Pašmanski brevijar</i> , druga polovica 14. st.	MHrv – <i>Misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića</i> , 1404.
BrVat ₅ – <i>Vatikanski brevijar Illirico 5</i> , sredina 14. st.	MNov – <i>Misal kneza Novaka</i> , 1368.
BrVat ₆ – <i>Vatikanski brevijar Illirico 6</i> , treća četvrt 14. st.	MRoč – <i>Ročki misal</i> , 1420.
BrVb ₁ – <i>I. vrbnički brevijar</i> , sredina 14. st.	MVat ₄ – <i>Vatikanski misal Illirico 4</i> , 14. st.
BrVO – <i>Brevijar Vida Omišljanina</i> , 1396.	PsLob – <i>Lobkovicom psaltir</i> , 1359.
CAC – <i>Zbornik duhovnoga štiva</i> , kraj 15. st.	PsPar – <i>Psaltir pariškoga kodeksa</i> , 14. st.
	RegBen – <i>Regula sv. Benedikta</i> , kraj 14. st.

POPIS LITERATURE

Brabec et al. 1952
Ivan Brabec et al., <i>Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika</i> , Školska knjiga, Zagreb 1952.	Florschütz 1916
Josip Florschütz, <i>Gramatika hrvatskoga jezika</i> , Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, Zagreb 1916.
Barić et al. 1979
Eugenija Barić et al., <i>Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika</i> , Školska knjiga, Zagreb 1979.	Gadžijeva et al. 2014
Sofija Gadžijeva et al., <i>Hrvatski crkvenoslavenski jezik</i> , Hrvatska sveučilišna naklada, Staroslavenski institut, Zagreb 2014.

¹⁸ Iscrpe podatke o spomenicima donosi Marinka Šimić u Gadžijeva et al. 2014: 23-46.

- Gerodes 1963
Stanislav Gerodes, „Staroslavjanske predlogi“, *Issledovanija po sintaksisu staroslavjanskogo jazyka.*, I. Kurz (red.), Izdatel'stvo čehoslovačkoj akademii nauk, Praga 1963., 313-369.
- Ivanković Matas 2014
Ivana Ivanković Matas, *Izražavanje prostora i vremena prijelozima s genitivom u hrvatskom i ruskom jeziku*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2014.
- Ivić 1983
Milka Ivić, *Lingvistički ogledi*, Prosveta, Beograd 1983.
- Matovac 2013
Darko Matovac, *Semantika hrvatskih prijedloga*, doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku, Osijek 2013.
- Mel'čuk 1986
Igor Mel'čuk, „Toward a Definition of Case“, u: *Case in Slavic* (eds. R. D. Brecht, C. V. Chvany), Slavica Publishers, Columbus: Ohio, 1986., 35-85.
- Raguž 1997
Dragutin Raguž, *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb 1997.
- Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije 2000
Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije, sv. I., (ur. †Biserka Grabar, Zoe Hauptová i †Franjo Većeslav Mareš), Staroslavenski institut, Zagreb 2000.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika 1904-1990
Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, sv. VI, (ur. Pero Budmani i Tomo Maretić), JAZU, Zagreb 1904-1990., 574-578.
- Pranjковиć 1992
Ivo Pranjковиć, „Prostorna značenja prijedloga u hrvatskome standardnom jeziku“, *Suvremena lingvistika* 33, Zagreb 1992., 21-26.
- Silić–Pranjковиć 2005
Josip Silić, Ivo Pranjковиć, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb 2005.
- Slovník jazyka staroslověnského 1973
Slovník jazyka staroslověnského, sv. II, (red. Josef Kurz), Praha 1973., 200-201.
- Švačko 1993
Vanja Švačko, „Funkcija i status prijedložnih izraza“, *Rasprve Zavoda za hrvatski jezik* 19, Zagreb 1993., 353-361.
- Večerka 1993
Radoslav Večerka, *Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax. II. Die innere Satzstruktur*, U. W. Weiher, Freiburg i. Br. 1993.
- Vince 2010
Jasna Vince, „Prostorni prijedložni izrazi u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku“, *Slovo*, 30, Zagreb 2010., 791-826.
- Vince 2011
Jasna Vince, „Distributivnost i gramatički broj u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku“, *Knjige poštujući, knjigama poštovan. Zbornik Josipu Bratuliću o 70. rođendanu*, (ur. Davor Dukić i Mateo Žagar), Zagreb 2011., 137-148.

SAŽETAK

Rad se temelji na građi za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* koji se izrađuje u Staroslavenskom institutu u Zagrebu. Glavni mu je cilj prikazati sintaktičku i semantičku raznolikost prijedložnih izraza u kojima nastupa prijedlog *među* ('među'). Popisane su i grafijske inačice promatranoga prijedloga: *meždû, među, meĵû, meĵu, meû, mĕû, meu, meĵ* i *mei*. Iz njih se razabiru glasovni ostvaraji: *među, meju* i apkopirano *mej*. Prvi je lik starocrkvenoslavenizam, a druga su dva čakavska.

Kao i ostali ekskluzivni (distaktni) prijedlozi (*nad, pod, prĕd* i *za*), i *među* upravlja instrumentalom i akuzativom. Značenjska komponenta mjesta – 'gdje' (uz instrumental) kao prototipna u tih je prijedloga bolje zastupljena od komponente cilja – 'kamo' (uz akuzativ). Ekskluzivni (distaktni) prijedlozi suprotstavljaju se inkluzivnima (kontaktnima) *v* i *na* kod kojih se predmet i lokalizator dodiruju. Prijedlog *među* ističe se među ostalim prijedlozima svoje skupine (*nad, pod, prĕd* i *za*) prvo po tome što uza nj tipično dolaze dva lokalizatora i drugo time što ga nalazimo kao paralelu inkluzivnomu prijedlogu *v*. Osim dvostrukoga lokalizatora uz prijedlog *među* pojavljuju se i mnogostruki i jednostruki. Iz osnovnoga, prostornoga značenja razvila su se druga dva: odnosno i vremensko.

Po postanju je prijedlog *među* lokativ dvojine imenice *mežda*. U članku se navode i ostale riječi s korijenom *mežd-/mej-*, među kojima je i prijedlog *između* s genitivom u ablativnom značenju.

SUMMARY

Some remarks on the prepositions *među* and *između*

The paper is based on the corpus of texts for *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* being produced in Staroslavenski institut in Zagreb. Its main purpose is to present the syntactic and semantic variety of the prepositional phrases with *među* ('between'). Graphic variants of the preposition *među* are listed: *meždû, među, meĵû, meĵu, meû, mĕû, meu, meĵ* i *mei*. From them the phonological realizations *među, meju* and apocoped *mej* are discerned, the first one being Old Church Slavonic and the other two Čakavian.

Like other exclusive prepositions *nad, pod, prĕd* and *za* it governs the instrumental and the accusative. The prototypical meaning 'where' (with the instrumental) is better attested than the meaning 'where to' (with the accusative). The exclusive *nad, pod, prĕd* and *za* are opposed to the inclusive *v* and *na* where the object and the localizer are in contact. The preposition *među* differs from other exclusive prepositions in that it typically combines with two localizers and that it can be found as a variant of the inclusive *in*. Along with double localizers with the preposition *među* there exist single and multiple ones. From the primary spatial meaning two further meanings, relational and temporal have evolved.

By its origin the preposition *među* is the locative dual of the substantive *mežda*. In the paper other words with the root *mežd-/mej-* are cited. Among them is the preposition *između* with the genitive in ablative meaning.

Keywords: preposition *među*, Croatian Glagolitic texts, instrumental, accusative, spational meaning, relational meaning, temporal meaning